

**ОСОБОВИЙ ФОНД ГЕОРГІЯ НАРБУТА В НАЦІОНАЛЬНОМУ ХУДОЖНЬОМУ
МУЗЕЇ УКРАЇНИ (М. КИЇВ) ЯК ДжЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ЙОГО БІОГРАФІЇ
1917 – 1920 РР.**

В статті характеризується зміст документів особового фонду визначного художника Георгія Нарбута, датовані 1917 – 1920 рр. й зберігаються в Національному художньому музеї України (м. Київ).

Ключові слова: Г.І. Нарбут, Національний художній музей України (м. Київ), фонд, мистецтво, революція.

Демократичні тенденції з проголошенням незалежності України зумовили принципово нові орієнтири в галузі вітчизняної історії. У зв'язку із розсекреченням масиву архівних документів стало можливим, згідно з критеріями об'єктивності, дослідження життя й діяльності багатьох патріотів, які доклали значних зусиль для утвердження української державності на різних етапах минулщини.

У сучасних умовах дослідники історії культури епохи Української революції 1917-1921 рр. зробили досить значний внесок у вивчення біографій кращих представників національної еліти. До славної когорти інтелігентів, життєвим кредо котрих було служіння Україні, цілком заслужено належить Георгій (Юрій) Іванович Нарбут (1886-1920 рр.) – визначний український художник-графік, педагог, громадський діяч. Він брав активну участь в революції, став одним з фундаторів Української академії мистецтв (1917 р.), був її ректором. Саме в той час Г. Нарбут остаточно утвердився як основоположник українського книжкового мистецтва, він вирішив проблему комплексного оформлення книги. Завдяки унікальному таланту в 1917-1920 рр. йому вдалося створити неперевершені шедеври образотворчого мистецтва («Абетку», ескізи грошових знаків, герби, ілюстрації, обкладинки книг, журналів тощо), котрі стали взірцем для наступних поколінь художників.

Біографія Г.І. Нарбута цікавила багатьох дослідників, починаючи з 1920 р. (часу передчасної смерті) й до сьогодні. Результатом пошуків істориків, мистецтвознавців стала наявність об'ємного історіографічного доробку, присвяченого, здебільшого, характеристиці творчості митця. У 1920-х-1950-х рр. ініціативу у вивченні спадщини Георгія Нарбута проявили такі західноукраїнські науковці діаспори: М. Голубець [1], В. Зонненберг-Федоровський [2], В. Січинський [3], І. Крип'якевич [4], О. Оглоблин [5] та ін. Одна з найперших розвідок про нього в радянській Україні належить М. Бурачек [6]. Автором найбільш фундаментальних праць є послідовний біограф Георгія Нарбута П. Білецький [7, 8]. Творчості Г. Нарбута присвячені праці сучасних науковців, а саме, В. Рубан [9], С. Білоконя [10], І. Іващенко [11], Н. Присталенко [12], О. Харченко [13], спогади В. Кричевського [14], статті в енциклопедичних, довідкових виданнях різних років тощо [15-18].

Унікальна інформація про митця зберігається в архіві та фондах Національного художнього музею України (м. Київ) (далі НХМ України (м. Київ) – найбільший за чисельністю експонатів музейної установи нашої держави. Аналіз змісту матеріалів біографії і творчості Георгія Нарбута в комплексному аспекті спричинив потребу їх оприлюднення та популяризації.

Колекція «Нарбутіана» представлена особовим фондом художника. Документи, що складають архів Г. Нарбута, ймовірно, були систематизовані Ф.Ернстом під час організації посмертних виставок митця. Фонд включає документи особистого, біографічного та творчого характеру, зібрані в трьох описах. Архівні матеріали дають достатньо повну уяву про Г. Нарбута як людину, митця. У фонді зосереджено його автобіографію, особисті фотографії, листування з дружиною, художниками, громадськими діячами, організаціями, товариствами (в т.ч. щодо Української Академії мистецтв), фоторепортажі виставок, а також його похорону. Особливо цінним є родинний архів Г.Нарбута («Акти Нарбуторум» у двох книгах). (Найдавніший документ – лист ніжинського полковника Н. Жураховського до козака М. Нарбута – датується 1678 р.). Серед матеріалів, зібраних і систематизованих особисто Георгієм Нарбутом, є автограф гетьмана І. Мазепи, план маєтку Нарбутівка (Глухівський повіт на Чернігівщині), генеалогічне дерево Нарбутів, складене Г. Нарбутом та ін. У фонді

.....
сконцентровано досить об'ємний масив мистецьких творів Георгія Івановича Нарбута. Також тут міститься інформація про вшанування його пам'яті, посмертну виставку праць, організовану в м. Києві 1926 р. [19].

Перший опис (198 одиниць зберігання) представлений такими джерелами періоду Української революції 1917-1920 рр.: особисті документи, матеріали до творчості, листи Георгія Нарбута, листи до нього, службове листування, біографічні відомості, запрошення, різні матеріали, особисті фото, фото робіт Г. Нарбута.

Вважаймо доцільною більш детальну характеристику вищезазначених джерельних груп – особисті документи Георгія Нарбута: автобіографічні замітки (1919 р., 10 аркушів (далі арк.); послужний список (12.03.1919 р., 8 арк.); декларація про прибутки (1920 р., 2 арк.); посвідчення проф. Державної Академії мистецтв (10.04.1919 р., 1 арк.); посвідчення про звільнення від мобілізації в армію (18.07.1919 р., 1 арк.); мандат, виданий комітетом образотворчих мистецтв для участі в організації свята 1 травня (26.04.1919 р., 1 арк.); посвідчення, видані Всеукраїнським комітетом образотворчих мистецтв (5.06.1919 р., 1 арк.), Всеукраїнським відділом мистецтв (5.07., 28.07.1919 р., 2 арк.), Всеукраїнським видавництвом (5.07.1919 р., 1 арк.), професійною Спілкою художників м. Києва (9.02.1919 р., 1 арк.), Комітетом громадських організацій в м. Києві із влаштування зустрічі Директорії УНР (1 арк.), будинковим комітетом (29.01.1918 р., 28.03.1919 р., 3 арк.), Українською Академією мистецтв про охорону державою майстерні Г.І.Нарбута (24.04.1919 р., 1 арк.); охоронні листи комісара з охорони культурно-освітніх установ й організацій (11.02.1919 р., 1 арк.), а також на приміщення студії живопису й графіки Г.Нарбута, видані Наркомосом УСРР (12.04, 29.04.1919 р., 1 арк.).

Матеріали до творчості Георгія Нарбута: фрагмент аркуша з «Діаріуша» (1919 р., 1 арк.); список малюнків (1919 р., 1 арк.); угода з видавництвом «Друкар» про виготовлення Г.І.Нарбутом 33 малюнків до «Абетки» (30.10.1919 р., 1+1 арк.); звернення редакції журналу «Наше минуле» до співробітників (15.11.1918 р., 1 арк.); почесні квитки на вистави «Молодого українського драмтеатру» (1918 р., 3 арк.); статут Українського видавничого товариства «Сіверянська думка» (1918 р., 6 арк.); статут Спілки діячів прикладного мистецтва та художньої промисловості (б.р.в., 8 арк.); протокол спільної наради Правління видавничого товариства «Друкар» і видавничого відділу (28.10, 10.11.1919 р., 2 арк.).

Листи Георгія Нарбута: записка до В. Модзалевського з повідомленням про хворобу (1919 р., 1 арк.); чернетка листа про відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету (22.10.1918 р., 2 арк.); лист до правління видавничого товариства «Друкар» з пропозицією видання «Абетки» (24.10.1919 р., 1 арк.); чернетки та копії листів персидському консулу (11.02.1919 р., 2 арк.; 28.03.1919 р., 4 арк.); копія листа начальнику штабу Київської радянської міліції (28.03.1919 р., 1 арк.); чернетки листів Головного управління мистецтва та національної культури до житлово-реківізіційного відділу Київського виконкому в житлових справах Г. Нарбута (1919 р., 1 арк.); до будинкового комітету з інформацією про мешканців квартири Г. І. Нарбута (1919 р., 1 арк.).

Листи до Георгія Нарбута: від О. Карпенка з проханням влаштувати побачення з Я. Ждановичем (1917-1918 рр. – ?, 1 арк.); від студентів майстерні Г. Нарбута (жартівливого характеру з малюнком) (1918-1919 рр. – ?, 1 арк.).

Службове листування: [лист] від Д. Невеглина, власника художньо-іконостасної майстерні із запрошенням оглянути його колекцію (до 1918 р. – ?, 1 арк.); від товариства «Сіверянська думка» з повідомленням про обрання його членом товариства (24.02.1918 р., 1 арк.); [листи] від Українського клубу в м. Києві з повідомленням про подорож до Канева та про вечірку співів (21.06.1918 р., 1 арк.), а також з проханням сплатити членські внески (13.01.1919 р., 1 арк.); від Кооперативного видавництва «Сіяч» з проханням виготовити малюнок й обкладинку до книги Г. Коваленка «Оповідання з української історії» (31.08.1918 р., 1 арк.), з пропозицією прискорити виготовлення ілюстрацій до збірки оповідань О. Левицького (21.10.1918 р., 1 арк.), з повідомленням про припинення діяльності літературно-художньої комісії при Товаристві та з подякою Г. І. Нарбуту за допомогу (28.03.1919 р., 1 арк.); від персидського консула у справі про квартиру (10.02., 12.02.1919 р., 1 арк.); [лист] від редактора газети «Трибуна» з пропозицією бути співробітником часопису (9.10.1919 р., 1 арк.); від спілки «Міський споживач» із пропозицією взяти участь у роботі журі конкурсу малюнка художньої марки Спілки (17.07.1919 р., 1 арк.); від Савицького з проханням «постежити за квартирою та

.....
сплатити внески» (11.11.1919 р., 1 арк.); від постійної комісії зі складання «Біографічного словника діячів України» з проханням подати відомості про себе (17.01.1920 р., 1 арк.); поштова картка про зустріч та розмову з [А.] Середою (після 1918 р., 1 арк.); конверти від головного складу Червоного Хреста (до 1918 р., 1 арк.); відділу пластичних мистецтв Міністерства народної освіти й мистецтва (1918 р., 1 арк.); анонімного кореспондента (1918 р., 1 арк.).

Біографічні відомості Георгія Нарбута: повідомлення про смерть художника (23.05.1920 р., 3 арк.); лист В. Міяковського до П. Зайцева про похорон Г. І. Нарбута (24.05.1920 р., 1,5 арк.); свідоцтво про смерть Г. Нарбута (23.05.1920 р., 1 арк.); медичні довідки про стан здоров'я Г. І. Нарбута (23.10.1919 р., 1 арк.; 20.03.1920 р., 1 арк.); опис архіву Г. Нарбута (1915-1920 рр., 1 арк.); службовий список І. Я. Нарбута (20.06.1918 р., 2 арк.).

Запрошення: ініціативного гуртка митців з нагоди організації професійної Спілки (26.01.1918 р., 1 арк.); об'єднаної Комісії відділу художньої промисловості – (без назви, 4.03.1918 р., 1 арк.), з інформацією про ремісничий музей та художньо-промислову школу (11.04.1918 р., 1 арк.), з нагоди скликання з'їзду діячів художньої промисловості (20.04.1918 р., 1 арк.); правління професійної спілки художників м. Києва (23.02.1918 р., 1 арк., 19.03.1918 р., 1 арк.); Ради відділу пластичних мистецтв МНОМ – на розгляд проектів поштових марок (18.03.1918 р., 1 арк.), з інформацією про організацію Національної галереї (25.03.1918 р., 1 арк.), про український шрифт (8,11,18.04.1918 р., по 1 арк.), про Київське художнє училище (10.05.1918 р., 1 арк.), про з'їзд українських художників (13.05.1918 р., 1 арк.), про Київську та Одеську художні школи, про Державну Академію мистецтв (24.05.1918 р., 1 арк.), про розгляд малюнків до «Букваря» (31.07, 22.08.1918 р., по 1 арк.), про проект акцій Державного банку Української держави (9.09.1918 р., 1 арк.), про малюнки до «Букваря» (30.09, 22.10.1918 р., по 1 арк.); від підкомісії з організації технічно-будівельного відділу (19.03.1918 р., 1 арк.); від товариства «Січ» з повідомленням про перенесення засідання (23.04.1918 р., 1 арк.), від Комісії з вироблення українського шрифту (23, 26.04.1918 р., 2 арк.); на міжвідомчу нараду при Головному управлінні у справах мистецтва й національної культури (30.07.1918 р., 1 арк.); від комісії з розгляду малюнків до акцій Українбанку (14.11.1918 р., 1 арк.); архітектурного відділу Київського Софійського комітету (27.11, 31.12.1918 р., 2 арк.); секції історії мистецтва українського наукового товариства (18.01.1919 р., 1 арк.); комісії по вищих школах та інституціях (24.01.1919 р., 1 арк.); комісії зі створення вільних художніх майстерень при відділі художньої освіти (15.05.1919 р., 1 арк.); комісії з обстеження проекту археологічного інституту в м. Києві (25.07.1919 р., 1 арк.); товариства дослідників мистецтва (29.05.1918 р., 1 арк.); комісії з оцінки приміщення та майна театру Геймона (8.11.1918 р., 1 арк.); комісії з ліквідації підвідділу трудової допомоги (15.04.1918 р., 1 арк.); товариства опіки сиріт, батьки яких загинули «в бою» (28.03.1919 р., 1 арк.); на товариський обід видавничого товариства «Друкар» та редакції журналу «Наше минуле» (1.01.1919 р., 1 арк.).

Різні матеріали: щодо урочистого відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету – програма свята на честь організації вузу (20.10.1918 р., 1 арк.), програма урочистого відкриття університету (22.10.1918 р., 2 арк.), вхідний квиток Г. Нарбута на відкриття університету (22.10.1918 р., 1 арк.), запрошення на відкриття вузу (22.10.1918 р., 2 арк.); хлібні та продовольчі картки Г. І. Нарбута (1919 р., 11 одиниць); розписки Товариства шкільної освіти про одержання членських внесків Г. Нарбута (18.09.1919 р., 2 одиниці); копія доповіді міністра народної освіти до ЦР з пропозицією про передачу художньо-промислових шкіл у відання МНО (1918 р., 5 арк.); копія листа про бої у Франції (рос. та нім. мовами, 23.03.1918 р., 1 арк.); молитва за український народ (26.05.1918 р., 2 арк.); копії ордерів про зняття реквізицій з помешкання Г. І. Нарбута (10.04.1919 р., 2 арк.); розписка В. Модзалевського на бланку керуючого справами мистецтва та національної культури (21.06.1919 р., 1 арк.). Особисті фото Георгія Нарбута: Г. Нарбут читає, сидячи на дивані (1918 р., - ?); Г. Нарбут у труні (25.05.1920 р.); похоронна процесія (1920 р.); прощання з Г. Нарбутом на Байковому цвинтарі (1920 р.). Фото робіт Георгія Нарбута: літери «З», «Б», «Абетки» (1917 р.); оформлення диплома С. Єфремова за підписами професорів «Академії шляхології» (березень, 1920 р.); обкладинка книги В. Нарбута «Аллілуя» (1917 р.); «Фортуна» (до збірки «Аллілуя») (1917 р.); монограма – вензель «КВВС» (1919 р.); обкладинки журналів «Зорі», «Революційне мистецтво» (обидва – 1919 р.); «Мистецтво» (1920 р.); Автопортрет (силует) (1919 р.).20.

Опис №2 названого фонду складається з 9 од. зб. 1917-1920 рр. Особисті документи представлені посвідченнями: Наркомосу УСРР на ім'я Г. Нарбута, зав. секцією художньо-промислового комітету за підписом В. Затонського (23.06.1919р.); посвідчення члена Народного комісаріату у воєнних справах (1.11.1919 р.); посвідчення професора Державної Академії мистецтв (17.02.1920 р.); некролог про смерть (травень, 1920 р.).

Фотографії ілюструють процес організації відкриття Державної Академії мистецтв 1917 р. в м. Києві: експозиції, інтер'єр виставки з творами Г. Нарбута; колектив професорів академії (М. Бурачек, В. та Ф. Кричевські, М. Жук, М. Бойчук, О. Мурашко, Г. Нарбут); старовинний килим; експозиції творів О. Мурашка, М. Бойчука, М. Жука, А. Малевича. М. Бурачека [21].

Третій опис документально-архівного фонду містить родовід Георгія Нарбута, складений А. М. Нарбутом, професором Московського автодорожнього інституту, надісланий до музею в 1995 р. (ця робота виконана автором (до речі, не родичем Г. Нарбута) на замовлення Всесоюзного Інституту мистецтвознавства у м. Москві) [22].

Отже, такий опис дає підстави констатувати, що матеріали архівного фонду Г. Нарбута разом із понад 60-ма творами образотворчого мистецтва містять унікальну інформацію про життя й творчість художника в найбільш вагомий, завершальний період його біографії, що відкриває перспективи для наступних досліджень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Голубець М. Юрій Нарбут (в другі роковини смерті 25.5.1922) // Літературно-науковий вісник. – 1922. – Т.76. – С.59-62.
2. Зонненберг-Федоровський В. Мистецтво на марках України: (Нарбут і українські марки) // Український філателіст. – Відень, 1935. - №1/2. – С.2-3; №3/4. – С.2-3.
3. Січинський В. Юрій Нарбут: 1886-1920. – Краків-Львів: Укр. вид-во, 1943. – 63 с.
4. Історія української культури / За заг. ред. І.Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994. – С.572-573.
5. Оглоблин О. Праця Юрія Нарбута над утворенням українського державного Герба і Державної печатки: (з архіву Ю.Нарбута) // Державна думка. – Філадельфія, 1951. - №3. – С.47-50.
6. Бурачек М. Спогади про Г.І.Нарбута // Бібліологічні вісті. – К., 1927. - №1. – С.91-101.
7. Белецкий П. Талантливый украинский художник // Советская Украина. – 1957. – Кн.4. – С.157-161.
8. Белецкий П.А. Георгий Иванович Нарбут. – Л.: Искусство. 1985. – 239 с.:ил.
9. Рубан В. Історія української культури. – К., 2004. – 403 с.
10. Білокінь С. Георгій Нарбут і українська поштова марка // Пошта і філателія України. – 1996. - №1. – С.17-19.
11. Іващенко Г. Український портрет та герб у проектах гральних карт Георгія Нарбута (1917-1918 рр.) // П'ята наукова геральдична конференція (Львів, 10-11 листопада 1995 р.): Збірник тез повідомлень та доповідей. – Львів, 1995. – С.31-34.
12. Присталенко Н. Українська революція в Нарбутівських алегоріях: (Невідомі ескізи та гіпотези) // Солдатенко В.Ф. Українська революція: концепція та історіографія. – К., 1997. – С.402-410.
13. Харченко О. «Українська абетка» Г.Нарбута // 100 найвідоміших України. – К.: Автограф, 2004. – С.481-484.
14. Кричевський В. Нарбут в українській Академії мистецтв: До 80-річчя Української державної академії мистецтв // Образотворче мистецтво. – 1997. - №1. – С.54-58; №2. – С.17-19.
15. Енциклопедія українознавства. – К., 2001. – 501 с.
16. Нарбут Георгій Іванович // Митці України: енциклопедичний довідник / Упоряд. М.Г.Лабінський, В.С.Мурза. За ред. А.В.Кудрицького. – К.: УЕ, 1992. – С.417.
17. Нарбут Георгій (Юрій) Іванович // Довідник з історії України (А-Я) / За заг. ред. І.Підкови, Р.Шуста. – 2-ге вид., доопр. і доповн. – К.: Генеза, 2002. – С.495.
18. Георгій Нарбут // Видатні діячі України минулих століть: меморіальний альманах. – К.: Кампанія Євроімідж, 2001. – С.380-381.
19. Національний художній музей України (м.Київ) (далі – НХМ України (м.Київ)). – Ф.1. – Нарбут Георгій Іванович (1886-1920). – Оп.1. Загальна характеристика фонду.
20. Там само. – Од. зб.1-198.
21. Там само. – Оп. 2. - Од. зб.1-10.
22. Там само. – Оп.3. – Нарбут А.М. Родовід художника Г.І.Нарбута (1995 р., машинопис).

Телячий Ю.В. ЛИЧНЫЙ ФОНД ГЕОРГИЯ НАРБУТА В НАЦИОНАЛЬНОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ МУЗЕЕ УКРАИНЫ (Г. КИЕВ) КАК ИСТОЧНИК ИССЛЕДОВАНИЯ ЕГО БИОГРАФИИ 1917 – 1920 ГГ.

В статье характеризуется содержание документов личного фонда известного художника Георгия Нарбута, датируемые 1917 – 1920 гг., которые хранятся в Национальном художественном музее Украины (г. Киев).

Ключевые слова: Г.И. Нарбут, Национальный художественный музей Украины (г. Киев), фонд, искусство, революция.

Telyachyi Y.V. PERSONAL FUND OF GEORGIY NARBUT IN THE UKRAINIAN NATIONAL ART MUSEUM (KYIV) AS A SOURCE OF HIS BIOGRAPHY RESEARCH.

The article characterizes the content of the documents of the personal fund of a famous artist Georgiy Narbit which date back to 1917 – 1920 and are kept in the Ukrainian National Art Museum (Kyiv).

Keywords: G.I. Narbit, The Ukrainian National Art Museum, fund, Art, revolution.

94(477, 43) «1917-1920»

Г.Д. Бінцаровська

НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНІ ПОДІЇ НА ВІННИЧЧИНІ 1917-1920 рр. У ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

За період незалежності розпочато дослідження багатьох проблем історії України. Так, розглянуто питання про роль Вінниччини у період національно-визвольної війни 1917-1920х рр.

У статті висвітлюється аналіз джерел та досліджень науковців цього періоду. Головна увага зосереджена на таких питаннях: політичне життя Поділля у 1917-1920 х рр.; наслідки приходу до влади Центральної Ради; Гетьманський переворот і Вінниччина; часописи Поділля доби Директорії; політичні портрети провідних діячів Української революції з Вінниччини. Стаття являє собою історіографію Вінниччини у 1917-1920 х рр.

Ключові слова: Центральна Рада, Гетьманат, Поділля.

Сьогодні в Україні відбуваються докорінні політичні зміни, тому події 1917-1920 рр. є актуальними, особливо це стосується врахування їх уроків, негативних і позитивних сторін. Правдиву історію нині мають знати всі, а особливо політична еліта, урядовці, депутати. У статті основним завданням є проаналізувати період визвольних змагань 1917-1920 рр. у дослідженнях науковців цього періоду.

Падіння самодержавства, демократизація суспільства сприяли піднесенню національно-визвольних процесів. Виникла можливість самовизначення України й відродження її державності. За ініціативи Товариства українських поступовців була утворена Центральна Рада. Її діяльність завершилась прийняттям чотирьох універсалів, початком формування української армії. Із досліджень Йолтуховського [16, №15] дізнаємось і про формування української армії на Поділлі.

Питання української революції на Поділлі знайшли своє відображення в дослідженнях В.П. Воловика. [7, с. 3-4], П. Мельниченко [25, с. 53-54], А. Лисого [20]. Група авторів Ф. Винокурова., П. Лещенко, ЛШпильова. [3, с.3] досліджували час, коли готувався І Універсал. Науковці підкреслюють, що на території Вінниччини перебувало чимало військ. Вирувало політичне життя, вже після прийняття універсалу активізувався український рух.

Інформацію про події, пов'язані з Центральною Радою, а також про документи того періоду знаходимо у статті Ф.А. Винокурової [4], де вказувалось, що Вінниччина мала у своїх фондах всі чотири універсали, а відозва Центральної ради до населення Волині й Поділля від 15 липня 1917 року у Вінниці була надрукована чотирма мовами : українською, російською, польською та єврейською. Документи свідчать про об'єднання громадськості навколо нової влади, яка робила перші кроки на шляху до незалежності України. Ці події описані у статтях В. Воловика, М. Стопчака [8, с. 40-41].